

SVE ŠTO TREBA DA ZNATE: Personalna asistencija

1. Šta je personalna asistencija?

Nekim osobama sa invaliditetom može biti potrebna podrška ili personalna asistencija u svakodnevnim aktivnostima da im se pomogne u savladavanju prepreka i da žive samostalnije. Ovo podrazumeva sve od povremene podrške do podrške od 24 sata u toku dana. Aktivnosti mogu da obuhvataju podršku u ličnoj nezi, ishrani, oblačenju, kućnim poslovima, kupovini, asistenciji na poslu i tokom slobodnog vremena, kao i u komunikaciji, organizaciji dana ili sličnoj kognitivnoj ili psiho-socijalnoj podršci.

Personalna asistencija je oruđe koje omogućuje samostalni život. Plaća se putem rezervisanih novčanih sredstava za osobe sa invaliditetom, čija je svrha da se njima plati asistencija koja je potrebna. Personalna asistencija trebalo bi da se pruža na osnovu procene ličnih potreba i zavisno od životnih uslova svakog pojedinca. Sredstva namenjena za personalnu asistenciju osoba sa invaliditetom treba da budu u skladu sa trenutnim platnim stopama u svakoj zemlji. Osobe sa invaliditetom moraju imati pravo da zapošljavaju, obučavaju i upravljaju svojim personalnim asistentima uz odgovarajuću podršku, ako tako žele, i treba da budu ti koji odlučuju model zapošljavanja koji najviše odgovara njihovim potrebama. Sredstva za personalnu asistenciju moraju da pokrivaju plate personalnih asistenata i druge troškove radnog učinka, kao što su svi doprinosi koje plaća poslodavac, administrativne troškove i iskustvenu podršku za osobu kojoj je potrebna.

2. Koji su ključni elementi personalne asistencije?

Pravo na samostalan život i pravo na uključenost u zajednicu definisan je članom 19 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom. Države potpisnice Konvencije imaju obavezu da „preduzimaju efektivne i odgovarajuće mere“ da bi se primenjivalo puno uživanje ovog prava, uključujući i omogućivanje da osobe sa invaliditetom imaju „pristup spektru službi podrške u svojim domovima, ustanovama za smeštaj i lokalnoj zajednici, uključujući personalne asistente, neophodne radi podrške uključenosti i životu osoba sa invaliditetom u svojim lokalnim zajednicama i sprečavanja izolacije ili isključenosti iz zajednice“.

Obavila Evropska mreža za samostalni život (decembar 2013) uz podršku Programa Evropske Unije za zapošljavanje i društvenu solidarnost - PROGRESS (2007-2013)

Personalna asistencija, prema članu 19, može se razlikovati od ostalih vrsta usluga po sledećim karakteristikama:

- Korisnik usluga je klijent ili šef. To znači da imaju mogućnost da unajme željenu uslugu od različitih davalaca ili da unajme, obuče, zakažu, nadgledaju ili ako je potrebno, otpuste svoje asistente;
- Korisnici imaju mogućnost da prilagode uslugu svojim potrebama, što podrazumeva da oni treba da su u mogućnosti da odlučuju ko će za njih da radi, koje zadatke će izvršavati, u koje vreme, gde i kako;
- Korisnici slobodno mogu da odluče nivo personalne kontrole nad uslugama prema svojim potrebama, mogućnostima, trenutnim životnim prilikama, željama i težnjama;
- Finansiranje prati korisnika, a ne davaoca i trebalo bi da je postavljeno na tržišni nivo da bi se mogli angažovati asistenti sa otvorenog tržišta rada, a ne među članovima porodice;
- Da bi politika personalne asistencije bila učinkovita – npr. da omogućuje osobama sa invaliditetom koje imaju potrebu za složenom podrškom da samoopredeljenjem žive u zajednici i imaju potpuno učešće, i da se isključe ustanove rezidencijalnog tipa – potrebno je da se kombinuje sa drugim politikama koje se tiču samostalnog života (smeštaja, okoline bez prepreka, prevoza, obrazovanja itd.). Takođe treba da postoji iskustvena podrška, koje treba da se finansira preko sredstava personalne asistencije, da bi se podržale osobe sa invaliditetom u upravljanju radom svojih personalnih asistenata.

Pojam „personalna asistencija” NE sme se koristiti za rešenja pružanja usluga gde su smeštaj i asistencija u dnevnim aktivnostima nude u istom paketu neodvoji.

3. Ko je personalni asistent?

Personalni asistent je pojedinac kojeg je unajmila osoba sa invaliditetom u svrhu pružanja podrške u različitim aspektima svakodnevnog života – kao što je lična nega, kućni poslovi, asistencija u školi, fakultetu ili radnom mestu, vožnja, prevođenje i tako

dalje. Ovi zadaci su prilagođeni pojedinačnim potrebama korisnika i određeni su od strane korisnika. Posao personalnog asistenta ne zahteva uvek neke određene kvalifikacije ili prethodno iskustvo i mogu da ga vrše ljudi različitih godina i porekla. Ključni zahtev je da se mogući personalni asistent smatra odgovarajućim za posao od strane korisnika. Najveća razlika između personalnog asistenta i negovatelja jeste u tome da u slučaju personalne asistencije, uslugu određuje i njome upravlja korisnik usluga direktno.

4. Koja je razlika između kućne nege i personalne asistencije?

Servisi „kućne nege” kojima upravlja agencija ili država (npr. opština) zasnivaju se na medicinskom modelu, a servisi personalne asistencije zasnivaju se na modelu samostalnog života. Personalna asistencija nije asistencija medicinskih sestara, socijalnih radnika, dobrotvornih društava, crkve ili medicinskih radnika. Personalnu asistenciju kontrolišu i regulišu osobe sa invaliditetom, da bi im se unapredilo samoopredeljenje i samostalnost po njihovim uslovima. Sve ostalo, bez obzira kako se zove, krši ciljeve i filozofiju prvobitnog koncepta koji je razvio pokret za samostalni život.

5. Da li članovi porodice mogu biti personalni asistenti?

Da li plaćati članovima porodice da rade kao personalni asistenti kontroverzno je pitanje, sa određenim brojem argumenata za i protiv. S jedne strane, mnogi članovi porodice već pružaju negu koja se ne plaća, pa bi se plaćanje za ovaj posao moglo smatrati opravdanim. Pojedine osobe sa invaliditetom takođe više vole da im član porodice pruža određenu podršku, zato što ih dobro poznaju, veruju im i osećaju se prijatno s njima. S druge strane, zapošljavanje člana porodice kao rezultat može imati gubitak kontrole korisnika servisa, pošto može biti teško uspostaviti odnos zaposleni-poslodavac. Osim toga, osobe sa invaliditetom mogu se osetiti pod pritiskom da zaposle člana porodice kao personalnog asistenta ako postoji ova mogućnost, naročito ako član

porodice već pruža neku vrstu podrške i nije zaposlen (ili ako kućni budžet treba da se dopuni). Kakav god da je dogovor, važno je da se ključni elementi personalne asistencije –naročito mogućnost da odluče ko, gde, kada i kako će da pruži usluge- poštuju. Važno je da osobe sa invaliditetom ne moraju da zapošljavaju članove svoje porodice, što može biti slučaj ako su obezbeđena sredstva za personalnu asistenciju previše mala da bi se zaposlio neko sa otvorenog tržišta rada.

6. Kako se personalni asistenti zapošljavaju i plaćaju?

Iako je pokret za samostalni život zalaže za personalnu asistenciju od 1960ih, situacija u Evropi još uvek varira. Mnoge zemlje nemaju planove za personalnu asistenciju, ili ako ih imaju, oni uključuju samo mali broj osoba sa invaliditetom. U većini zemalja zapadne Evrope, gde je personalna asistencija više rasprostranjena, personalni asistenti se zapošljavaju uglavnom od strane davalaca usluga (npr. agencija ili opština). Korisnici određuju posao koji treba da se uradi i satnicu, i od njega/nje zahteva se da preda radne liste davaocu usluga na osnovu kojih se personalni asistent isplaćuje. Još jedna mogućnost je putem direktnih uplata ili ličnih budžeta, kada korisnik/ca usluge dobija sredstva direktno i postaje poslodavac. U ovom slučaju, korisnik ima potpunu kontrolu nad uslugom, ali takođe ima obaveze, uključujući administrativne, finansijske i zakonske. Direktna uplata i lični budžet postoje u nekim zemljama, ali ne svuda. Na kraju, mnogi korisnici personalne asistencije udružuju se u zadruge, što im omogućava da centralizuju administrativne i druge poslove, a ipak zadrže potpunu kontrolu nad servisom. Neke od poznatijih korisničkih zadruga u Evropi nalaze se u Skandinaviji, na primer ULOBA u Norveškoj ili STIL i JAG u Švedskoj.

7. Da li je personalna asistencija pogodna za osobe sa teškoćama u učenju¹ ili osobe sa mentalnim invaliditetom?

---

¹ Termin 'osobe sa teškoćama u učenju' bazira se na socijalnom modelu invalidnosti. Ima isto značenje kao 'osobe sa intelektualnim invaliditetom'.

Personalna asistencija odgovara osobama sa različitim oštećenjima, uključujući i osobe sa teškoćama u učenju ili za osobe sa mentalnim invaliditetom. U slučaju osobe koja ne može u potpunosti da upravlja svojom personalnom asistencijom, odgovornosti poslodavca mogu se ugovoriti sa drugom osobom. Međutim, korisnik/ca - u ovom slučaju osoba sa teškoćama u učenju ili osoba sa mentalnim invaliditetom - mora ostati u centru procesa donošenja odluka. Treba im pružiti podršku u donošenju neophodnih odluka, tako da se usluga zasniva na njihovim željama, planu u kome je osoba u centru pažnje i proceni njihove potrebe za podrškom. Nekoliko zemalja, kao što su Švedska, Norveška, Finska i UK, imaju iskustva u pružanju personalne asistencije grupama sa svim oštećenjima. U mnogim drugim zemljama, još uvek postoje izazovi u uključivanju osoba sa teškoćama u učenju i osoba sa mentalnim invaliditetom kao ciljne grupe za personalnu asistenciju.

8. **Da li je personalna asistencija skuplja od nege u ustanovama?**

Smeštanje osoba sa invaliditetom u ustanove smatra se kršenjem ljudskih prava, pošto se krši član 19 Konvencije. Tako da, iako su neke ustanove jeftinije od usluga zasnovanih na lokalnoj zajednici, osobe sa invaliditetom nikada ne bi smele biti smeštene u takvo okruženje da bi se uštedelo. Međutim, kao opšte pravilo, istraživanja pokazuju da usluge zasnovane na lokalnoj zajednici ne moraju biti skuplje od nege u ustanovama, pogotovo kada se poredi kvalitet usluga. Kad se porede različite usluge u zajednici, uključujući smeštaj u malim grupama, personalna asistencija najbolje koristi sredstva. To je zbog toga što se broj sati podrške usklađuju sa svakim pojedincem. Nekim ljudima je neophodna podrška 24 časa, a nekima manje. Osim što omogućuje osobama sa invaliditetom da žive samostalno, u svojim domovima u zajednici, personalna asistencija stvara zaposlenje za druge i omogućuje osobama sa invaliditetom da budu aktivni članovi društva (radeći na otvorenom tržištu rada i plaćanjem poreza).

Literatura:

Ratzka, Adolf (ed). 2004. Model National Personal Assistance Policy. Available at: <http://www.independentliving.org/docs6/razka200410a.html#definition>

Obavila Evropska mreža za samostalni život (decembar 2013) uz podršku Programa Evropske Unije za zapošljavanje i društvenu solidarnost - PROGRESS (2007-2013)

European Network on Independent Living: Personal Assistance and Independent Living: Article 19 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Available at: <http://disability-studies.leeds.ac.uk/files/library/jolly-Personal-Assistance-and-Independent-Living1.pdf>

European Network on Independent Living: Personal Assistance Tables. Available at: <http://www.enil.eu/policy/personal-assistance-tables/>

European Network on Independent Living: European Survey on Personal Assistance. Available at: <http://www.enil.eu/reports/>